

GÜNÜMÜZ TAŞPINAR HALILARI

Semra KILIÇ KARATAY¹, Naile Rengin OYMAN²

Öz

Halıcılık; Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi, Aksaray ve çevresinde de köklü bir geleneğine sahiptir. Aksaray Selçuklular devrinden beri ünlü bir halı merkezidir. Bu gelenek Osmanlı döneminde de sürmüştür. Taşpınar halılarının tüm çeşitleri geometrik düzende yerleştirilmiş bitkisel kökenli motiflerle süslenmiştir. Günümüz halıları üzerinde kullanılan bitkisel motiflerin aşırı üsluplaştırılmış olmasından dolayı bitkisel süslemelerin kökeninin ne olduğunu söylemek güçtür. Taşpınar halıları çeşit olarak da zengindir. Halının ana malzemesi yün olup, Aksaray'ın dağ ve ova köylerinde yaşayan ve koyun yetiştiriciliği ile uğraştıkları için koyunlardan yılda bir kereye mahsus yapılan kırkım işlemi ile elde edilen yünler dokumalarda ham madde olarak kullanılmaktadır. Taşpınar halıları hakkında yeterince bilimsel araştırmaya rastlanmamıştır. Böyle önemli kültürel ve ekonomik bir değer için daha iyi araştırılması değerlendirilmesi zorunludur. Taşpınar'da 1950 yıllarından önce yatak halısı, sedir halısı, yan halısı, seccâde halısı, yastık halısı, heybe halısı ve eğerlik halısı tipleri dokunurken günümüzde, seccâde, yastık, taban, çeyrek ve heybe halısı dışındakiler unutulmuş durumdadır. Taşpınar'da İç Anadolu Bölgesi'ndeki tüm dokuma merkezleri gibi 1950 yıllarına kadar, bitkiden elde edilen doğal boyalar kullanılmış ancak bu tarihlerden sonra sentetik boyalarla bitkisel doğal boyalar karıştırılarak uygulanmaya başlanmıştır. Günümüzde sadece doğal bitkisel boyalarla renklendirilmiş halılar da mevcuttur. Ancak sadece sentetik boyalarla renklendirilmiş halı yok gibidir. Araştırmada, alan araştırması yöntemi kullanılmış ve yapılan sözlü görüşmelerle Taşpınar halılarının tarihçesi, sınıflandırılması, kullanılan motifler, renk ve desen özellikleri, günümüzdeki durumu ve eski önemini kaybetmesinin nedenleri hakkında veriler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşpınar, el dokuması halı, Aksaray

¹ Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO, Geleneksel El Sanatları Bölümü semra.kilic(at)hotmail.com

² Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, renginoyman(at)sdu.edu.tr

TODAY'S CARPETS OF TAŞPINAR

Abstract

Carpet has long history in Aksaray as well as in many regions of Turkey. Aksaray has been a well known carpet centre since the time of Seljuks. This tradition was prevalent at the time of Ottomans. All of the Taşpınar carpets have been ornamented with plant patterns which are placed geometrically. It is hard to explain the origin of the pattern owing to their excessive stylization. Taşpınar carpets are also rich in variation. The main material of these carpets is wool and it is obtained from the fur of sheep living in the plains and mountains of Aksaray. There aren't enough scientific researches related with Taşpınar carpets; however, it is a necessity that such a cultural and important value be searched and studied better. Prior to 1950, bed carpet, sofa carpet, side carpet, prayer carpet, pillow carpet, saddlebag carpet were knotted in Aksaray; yet today only prayer, pillow, floor, quarter and saddlebag carpets are woven. Natural paint obtained from nature was used by weaving centers in Aksaray, later this trend changed and a mixture of natural and synthetic paints started to be used. Today we also have carpets painted only by natural paints. However, there are no carpets today painted just with synthetic paints. In the field study conducted, information has been given about the origin, classification, patterns, colours and the current situation of these carpets and the reason why these carpets lost importance.

Key Words: Taşpınar, hand woven carpet, Aksaray, Weaving

Kılıç Karatay, Semra. ve Oyman, Naile.Rengin. "Günümüz Taşpınar Halıları". *ulakbilge* 5. 10 (2017): 393-408

Kılıç Karatay, S. ve Oyman, N.R. (2017). Günümüz Taşpınar Halıları. *ulakbilge*, 5 (10), s.393-408.

GİRİŞ

El dokuması halıları ile tanınan Taşpınar Kasabası, Aksaray İlinin güneyinde, Aksaray'a 27 km. uzaklıkta yer alan merkeze bağlı bir kasabadır. E-90 Karayolu önceleri Taşpınar Kasabasının içinden geçerken daha sonra kasabanın dışına çıkarılmıştır. Taşpınar Kasabası Aksaray-Adana istikametinde, E-90 Karayolu kenarında, Hasandağı'nın yamaçlarına oldukça yakın, 1113 rakımlı bir kasabadır. Taşpınar Kasabası'nın 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 3589 iken, 2010 yılı Adrese dayalı nüfus sayımına göre nüfusu 2671 olarak belirlenmiştir.

Resim 1. Taşpınar Kasabasından Bir Görünüm

(<http://www.taspınar.bel.tr/06> Mart 2017)

Aksaray ve çevresi de köklü bir halı dokuma geleneğine sahiptir. Geçmişin bu ünlü merkezi, karakteri açıklayabilecek eski halıların yokluğu nedeniyle, yeterince tanınmamıştır. Tarihi kaynaklarda ve halıcılıkla ilgili yayınlarda da sadece Aksaray'ın Selçuklular devri halıcılığı hakkındaki seyahatname bilgileri verilmektedir. Aksaray yöresi halıcılığını "Selçuklular devri Aksaray halıcılığı, Osmanlılar devri Aksaray halıcılığı ve günümüz Aksaray halıcılığı şeklinde üç dönemde ele almak mümkündür. günümüz Aksaray halıcılığı "Taşpınar Halıları" adıyla tanınmaktadır(Deniz, 2013:177).

Halı olarak Taşpınar adının ilk geçtiği yazılı kaynak 1869-70 tarihli 2. Konya Salnamesidir. Salname'de Aksaray hakkında geniş bilgiler verilirken kilim ve seccadelerden söz edilerek Taşpınar'da dokunan halıların da iyi halıların başında geldiği kaydedilir. Günümüz Taşpınar halılarının değerlendirilmesini yapabilmek için bugünkü örneklerden giderek geçmişle bağlarını kurmak istediğimizde Eskil Ulu Camisi'nde bulunan 19. yüzyıl sonu olarak tarihlendirilmiş bir namazlağı en

eski ve tek örnek olarak gösterebilmekte idi. Fakat 1986'da yapılan araştırmalarda bu halı bulunamamıştır. 1983 yılında camiden çalındığı söylenen üç halıdan biri olma olasılığı vardır (Kaya, 2009:232).

Aksaray çevresinde 1950 yıllarından bu yana dokunan halılara Aksaray halıları denilmektedir. Bu halılar Aksaray merkez ve Aksaray'a bağlı Armutlu, Amarat, Çardak, Emirgazi, Eski, Eşmekaya, İncesu, Gine, Gözlükuyu, Karataş, Kırgıl, Kutluköy, Sinasa, Sultanhanı, Taşpınar, Ulukışla, ve Yeşilova köylerinde dokunmaktadır. Bunların içinde Gelveri, Yeşilova, Kutluköy ve Taşpınar halıları en çok tanınanlarıdır(Deniz, 2013:178)

Kaynaklarda "Taşpınar'ın ilk kez Yavuz Sultan Selim devrinde Azerbaycan'dan gelen bir Türk kavmi tarafından kurulduğu (1515) fakat, iklimin elverişsizliği nedeniyle köyü kuranların bugünkü Hotamış Bucağına (Karapınar-Konya) taşındıkları ve orada Taşpınar Mahallesini kurduklarını, boş kalan köye de, Tanzimat'tan sonra Hasan Dağı eteklerindeki bugünkü Tokarız köylülerinin gelip yerleştikleri" belirtilmektedir(Konyalı:2088).

Aksaray Selçuklular devrinden beri ünlü bir halı merkezidir. Bu gelenek Osmanlılar devrinde de sürmüştür. Yörede, devrinde yatak ve yorgan yerine kullanılan ve bugün halk arasında desenlerinden dolayı it izi veya kedi izi desenli halı adıyla isimlendirilen halılar mevcuttur(Aslanapa, 1972:12).

İç Anadolu Bölgesi halılarında bitkisel ve doğal boyanın elde edilmesindeki yöntemler ve kullanılan malzemeler çeşitlilik gösterir: Lâdik, Karaman, Karapınar, Ereğli ve Sivas yöresinde hâlâ kök ve doğal boya kullanan dokuyucular bulunduğu gibi Kayseri, Kırşehir ve Mucur çevresinde yalnızca hazır boyanmış fabrika ipliği tüketenler de mevcuttur. Taşpınar'da dokuma tezgâhına ıstar veya hana denir. 1960 yıllarına kadar Aksaray çevresindeki her köyde kertme ıstar denilen dik ve yarı yatık tezgâhlar kullanılmış, bu tarihlerden sonra ağaçtan yapılmış modern tezgâhlar yaygınlaşmıştır. Bugün köylerde aynı tezgâhlar kullanılmakla beraber, köyler arasında tezgâh parçalarına verilen isimler birbirinden farklıdır. Örneğin Kutluköy'de halı dokunurken üzerine sarıldığı ağaca top, Taşpınar, Çardak ve Gözlükuyu'da bazı, Yeşilova'da ok adı verilir(Deniz,2013:184).

1950 yıllarında halk arasında Borlu Kel usta adıyla tanınan ve Azerbaycan'dan Türkiye'ye göçmen olarak gelip Bor'a yerleşen Ali Halıcı ve Konyalı Kemal Seli köyde birer halı atölyesi açmış ve İran tipi halı dokutturmışlardır. Halkın kendi desenleri üzerinde ısrar etmesi sonucu bir süre sonra her ikisi de halı dokutturmaktan vazgeçmişlerdir. Bilahare Ali Halıcı köyde yeniden bir ip boyama atölyesi açmışsa da, daha sonra bu atölyeyi de Bor'a

nakletmiştir. 1980 yıllarında Bor'da aynı işi oğulları sürdürmekteydi. Yine aynı yıllarda Sümerbank Taşpınar'da boya ıslahı çalışmaları yapmış, sentetik boyalarla ip boyamayı öğretmiştir. Sonuçta verim alamayınca uygulama yarıda bırakılmıştır. Günümüz Taşpınar halıları Taşpınar modeli adıyla tanınan tipte dokunmaya devam etmektedir. Günümüzde kısa adı TAHADER olan bir de halıcılık kooperatifi mevcuttur. (Deniz, 2013:178).

Taşpınar kasabasının geçim kaymakları halıcılık, tarım ve hayvancılıktır. Kasabada kuru tarım yapılmaktadır. Halkın % 50-55'i tarımla ilgilenirken, tarım asıl geçim kaynağı olmayıp, ikincil geçim kaynağıdır. Kasabada 95.000 dekar arazi bulunmasına rağmen, arazi kıraç olduğundan verim düşüktür. Buna bağlı olarak nadas uygulanmakta, en fazla buğday, arpa, çavdar ekimi yapılmaktadır. Üretilen tarım ürünlerinin küçük bir bölümü satılmakta, geri kalanı öz tüketime yönelik kullanılmaktadır. Halkın geçim kaynağının % 60-65- ini halıcılık, % 20-25- ini bitkisel üretim, geri kalanını ise hayvancılık, nakliyatçılık, esnaflık vd. oluşturmaktadır.

Fotoğraf 1. Taşpınar Taban halısı (Kılıç Karatay, 2017)

Taşpınar çok eski devirlerden beri Türk halıcılığını Aksaray ve çevresinde yaşatan bir yöre olup, Taşpınar halıcılığının tarihi gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Taşpınarın ilk kez 1515 tarihinde Yavuz Sultan Selim devrinde Azerbeycan'dan gelen bir Türk kavmi tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Daha sonra iklimin elverişsizliği nedeniyle köyü kuranların Taşpınar'ın bu günkü Hotamış bucağına taşındıkları ve Taşpınar mahallesini kurdukları bilinmektedir. Tarihi kaynaklara göre 14. yy'da İbn-i Batutanın, Taşpınar'da dokunan halı ve seccadelerin renklerinin solmazlığı ile tanındığını, Türkistan, Çin ve Hindistan'a ihraç edildiğini, Aksaray halılarının Taşpınar halıları olduğunu ifade ettiği belirtilmekteyse de bu bilgileri doğrulayan bir delil bulunmamaktadır.

Taşpınar, Aksaray yöresindeki köyler ve Aksaray'daki camilerle bazı kişilerin evlerinde bulunan Taşpınar halılarının en eski örnekleri 1900 yıllarından öteye gitmemekte, yaklaşık Tanzimat yıllarından beri yörede halı dokunmaktadır (Deniz, 1994).

Taşpınar ile ilgili daha sonraki somut bulgular Osmanlı Devletinin yükselme döneminin başlangıcına denk düşmektedir. Yavuz Sultan Selim 1514 İran seferinden dönerken Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç eden bir Türk aşiretini bugünkü Taşpınar yöresine yerleştirmiştir. Azerbaycanlılar birkaç asır yaşadktan sonra Taşpınar'ı rüzgar erozyonu, kuraklık ve kıtlık nedeniyle terk edip Karapınar'ın Hotamış Bucağı'na sığınarak burada Taşpınar Mahallesi'ni kurmuşlardır. Bu göç nedeniyle ıssız kalan yöreye Hasandağı'nın eteğinde Tokarız (Bugünkü Dikmen) Köyü'nde yaşayan günümüz Taşpınarlılar gelip yerleşmişlerdir. Bu yerleşmenin 19.y.y ortalarında olduğu bilinmektedir. Taşpınar Halıcılığı da bulunan örneklerin ışığında bu yüzyıldan itibaren başlatılmakla birlikte halının Anadolu'daki varlığı çok daha eskidir.

Halı desenleri 1960 yıllarına kadar Aksaray çevresindeki her köyde özgün bir karaktere sahipken, bu tarihlerden sonra Taşpınar halısı modeli yaygınlaşmıştır. Günümüzde de Taşpınar halısı modeli uygulanmaktadır: Desenlerin büyük bir bölümünün nasıl ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ancak, bu desenlerin bir süre sonra yöre köylerde de kullanılmaya başlamasıyla, yapılan yeni ilavelerle çoğaltıldığı inancındayız. Sözelimi 1950 yıllarında Konya, Kırşehir gibi merkezlerin etkisiyle yaygınlaşan manzara motifleri 1960 yıllarından sonra Kutluköy ve diğer merkezlerde de kullanılabilir hale gelmiştir. Manzara deseni Taşpınar halılarında 1950 yıllarından sonra gelişmeye başlamıştır. Muhtemelen, manzara desenleriyle ünlü Kırşehir ve Konya yöresi halıları örneklik etmiştir. Özellikle Konya üslubu daha etkilidir(Arık,1983:23).

Aksaray yöresi halılarında görülen sandık bölümü, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Sivas dışında pek kullanılmaz. Batı Anadolu Bölgesi'nde ise eski ve günümüz Gördes ve Kula halılarıyla Kozak, Yunddağı (Bergama) ve Balıkesir yöresi halılarında da mevcuttur. Adıgeçen merkezlerde ayetlik ismiyle tanınan bu çerçevenin içi Aksaray yöresi halılarından farklı olarak ejder ve deve figürleriyle süslenir. Taşpınar halıları genellikle göbeklidir. Halıların çeşitlerine göre değişen göbek şekilleri zaman içinde yöredeki köyleri de etkilemiştir. Günümüzde Taşpınar modeli dokuyan Aksaray'a bağlı Kutluköy (Yörük Köyü), Yeşilova ve Amarat (Yenikent) halılarında da benzer hususiyetler bulmak mümkündür(Öztürk, 1985:267).

Geleneksel Türk el sanatları içerisinde halı dokumacılığının ayrı bir yeri vardır. Orta Asya'da başlamış Türk-halı dostluğunun bugün Anadolu'da halen devam ettirildiği pek çok noktadan birisi de Aksaray yöresidir. Aksaray, Selçuklu devrinden beri ünlü bir halı merkezidir. Bu gelenek Osmanlılar devrinde de sürmüştür. Geleneksel Aksaray halı tarihi gelişimine ışık tutan müzemizde dört halı vardır. Bunlardan birisi 17. yüzyılda dokunmuştur. İkincisi 18. yüzyıldan kalmadır. Üçüncüsü Aksaray yöresinin "Yatak Halıları"nı andıran modeldir ve yine 18. yüzyılda dokumuştur. Aksaray geleneklerini taşıyan dördüncü halı ise 19. yüzyıl eseri olarak tarihlendirilmiştir.

Günümüz halıları adını verdiğimiz 1950 yıllarından beri devam eden Aksaray yöresi halıları ilimize bağlı "Ova Köyleri" (Armutlu, Yenikent, Eskil, Eşmekaya, Kutlu Köyü, Sultanhanı, Yeşilova) "Bayıraltı Köyleri" (Altınkaya, Ulukışla, Yeşiltepe) "Hasandağı Köyleri" Elmacık, Koçpınar, İncesu, Karataş, Gözlükuyu, Taşpınar Kasabalarında dokunmaktadır. Dokunan bu halıların hammaddesi yündür. Taşpınar halılarının atkı, çözgü ve düğüm iplerinin yün olması geleneği günümüze kadar titizlikle korunmuştur. Yün ipler doğal kök boya ile, yenilerde de kısmen sentetik boya ile boyanmaktadır. "El Dokuması Türk Halıları" standardında, Taşpınar halılarının hav yüksekliğinin 5-7 mm olması gerektiği belirtilmiştir (Anonim 2009a).

TAŞPINAR HALILARINDA TEKNİK VE DESEN ÖZELLİKLERİ

Taşpınar Dokumalarının Teknik Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Taşpınar dokumaları Gördes yani Türk düğümü olarak bilinen kapalı düğüm tekniği ile dokunmaktadır. Dokumalarda dokuma ipliği, atkısı ve çözgüsü yün olan dokumalar, Taşpınar kasabasında evlerde bulunmaktadır. En eski tarihli dokuma yaklaşık 50 yıl öncesine aittir. Kaliteleri 30X35 olup dm^2 1050 düğüm vardır. Hav yüksekliği 5-7 mm, çözgü 4/3, atkı ipliği 4/2, ilme ipi genelde 3,5/2 numaralı ipliklerdir.

Taşpınar Halılarının Desen Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Taşpınar'da 1950 yıllarından önce yatak halısı, sedir halısı, yan halısı, seccâde halısı, yastık halısı, heybe halısı ve eğerlik halısı tipleri dokunmaktaydı. Günümüzde seccâde, yastık ve heybe halısı dışındakiler unutulmuş durumdadır (Onak, 2016).

Taşpınar Halı Dokuma Çeşitleri

Taşpınar'da 1950 yıllarından önce yatak halısı, sedir halısı, yan halısı, seccâde halısı, yastık halısı, heybe halısı ve eğerlik halısı tipleri dokunmaktaydı. Günümüzde seccâde, yastık ve heybe halısı dışındakiler unutulmuş durumdadır. Dokumaların genelinde kullanılan göbek bölümü çivil ve ak göbek olmak üzere ikiye ayrılır.

Fotoğraf 2. Akgöbek

(Kılıç Karatay, 2017)

Fotoğraf 3 Civil göbek

(Kılıç Karatay, 2017)

Kelle halısı: Taban halısının bir boy küçüğüne kelle halısı denir. Büyüklüğü 4-6 m² arasında değişir. Yaklaşık 300 x 280 cm. boyutlarındadır. Desen özellikleri taban halılarına benzer (Fetik, 2016).

Çift halı: İki halı uç uca dokunduğu için bu isimle bilinir. Halk arasında orta halısı ismiyle de anılır. İki halı yan yana serildiğinde taban halısı büyüklüğünde yer kaplar. Civil göbek, çapar ayak, çingilli ve yelekli köşe, kamalı ve kapamalı sandık desenleriyle karakteristiktir (Tav, 2016).

Seccade halısı: Duvara asmak için dokunur. Üzerinde namaz kılınmaz. Genellikle 2.30 x 1.20 cm. ölçülerindedir. Zemini mihraplı veya göbeclidir. Desenlerine göre kandilli, camili, minareli gibi isimler alırlar (Katman, 2016).

Fotoğraf 4. Seccade halısı (Kılıç Karatay, 2016)

Minder halısı: Bir insanın altına alabileceği veya üstüne örtbileceği büyüklükteki bu halılar halk arasında yatak halısı ismiyle anılır. Devrinde yatak, yorgan yerine kullanılmaktaydı. Uzun tüylü (hav) bu halıların zemini, halk arasında it izi veya kedi izi diye bilinen, köpek veya kedinin ayak izlerine benzeyen üç dilimli (loplu) desenlerle süslüdür. Halı zemini çoğunlukla beyaz, desenler sarı, kırmızı ve kahverengi tonlara sahiptir(Yavuz, 2016).

Fotoğraf 5. Minder halısı(Kılıç Karatay, 2017)

Sedir halısı: Pencere altlarına, topraktan yapılmış sedir (makat) üzerine örtmek için dokunur. Genellikle 500 x100 cm. ölçülerindedir. Desenleri yörede dokunan ve halk arasında toplu kilim diye bilinen kilimin desenlerine benzer. Kenar sularında da çoğunlukla deve tabanı motifleri yer almaktadır (Doğruer, 2016).

Yastık halısı: At, eşek, deve gibi binek hayvanlarının sırtına örtmek için dokunmaktaydı. Günümüzde dokunmayan bu halıların eski örnekleri yaklaşık 80 x 60 cm. ölçülerindedir(İpek, 2016).

Günümüz Taşpınar halılarında yaklaşık 1960 yıllarından buyana taban halısı, kelle halısı, çift halı, somya halısı, çeyrek halı, seccâde halısı, namazlağı halısı, yastık, minder ve heybe halıları dokunmaktadır.

Fotoğraf 6. Yastık halısı (Kılıç Karatay, 2016)

Taban halısı: Büyük oda veya salona sermek için dokunur. Yaklaşık 3.50 x 2.10 -3.60 x 2.20 veya 400 x 2.30 cm. ölçülerindedir. Büyüklüğü 6-10 m2 arasında değişir. Genellikle 13-16 çile ipten dokunur. Çoğunlukla göbeklidir. Göbek şekli taban göbek adıyla isimlendirilir. Göbeğin iki ucunda kelle adı verilen stilize edilmiş kartal motifleri yer alır. Köşeleri taban köşe, çingilli köşe, salkım köşe ve gül köşe, ayak bölümü ise gül ayak, Osmanlı ayak, el motifli ayak, çapar ayak ve kamalı ayak, sandık bölümü merdivenli sandık, kamalı sandık, güllü sandık, sallama bölümü ise boncuklu sallama, düz sallama ve çiçekli sallama desenleriyle karakteristiktir(Gevenç, 2016).

Fotoğraf 7. Civil göbek taban halısı(Kılıç Karatay, 2016)

Çeyrek halı: İki halı uç uca dokunduğu için bu isimle bilinir. Halk arasında orta halısı ismiyle de anılır. Kelle halısının bir boy küçüğüdür. Yaklaşık 3.5 m2 büyüklüğünde ve 2.20 x 1.20 cm. boyutlarındadır. İki halı yan yana serildiğinde taban halısı büyüklüğünde yer kaplar. Civil göbek, çapar ayak, çingilli ve yelekli köşe, kamalı ve kapamalı sandık desenleriyle karakteristiktir(Tuğrul, 2016).

Fotoğraf 8. Çeyrek halısı (Kılıç Karatay, 2016)

Taşpınar Halılarının dokumalarında Kullanılan İpler

Taşpınar halısında desenler ezbere ya da daha önceden dokunmuş sadece desenleri içeren “örneklilik” adı verilen halılara bakılarak dokunmaktadır. Taşpınar halılarında koyu renkler hakim olup, en çok kullanılan renkler kırmızı, lacivert, yeşil, gri, kahverengi, mavi ve beyaz olup, taban göbek, civil göbek, uzun göbek, kilim modeli, mezar taşı, İç Anadolu motifi gibi adlarla anılan desenler yaygın olarak dokunmaktadır. Taşpınar halıları mihraplı ya da köşe göbeklidir ve ilmeli kısmı oluşturan her bölüme kendine özgü bir adlar verilmektedir(Katman, 2016).

Renkler şu şekilde elde edilir.

Kırmızı: Kökboya’dan elde edilir. Kökboya su dolu bir kazan içinde ip ile birlikte kaynatılır (Doğruer, 2016).

Kahverengi: Palamut ve şap ile birlikte kaynatılır. İçerisine boyanacak ipler katılıp yeniden kaynatılır. Kahverengi bir renk ortaya çıkar (Tav, 2016).

Açık kahverengi (cevt): Hasan Dağı yöresinde yetişen ve halk arasında cevt adıyla tanınan, boyacı bir bitkiden elde edilir. Cevt bulunmadığı zaman pelitden de (palamut) yapılır (Fetih, 2016).

Koyu kahverengi (devetüyü): Halk arasında daha çok devetüyü adıyla tanınan koyu kahverengi, halk arasında hölmez otu ve ketren dikenini diye bilinen bitkilerden elde edilir (Doğruer, 2016).

Gri (pisi tüyü): Halk arasında gri renk pisi tüyü adıyla tanınır. Siyah ve beyaz yünün karıştırılarak elde edilir (Yavuz, 2016).

Yeşil: Cevt ve bağ yaprağından yapılır. Açık yeşil elde edilmek istenirse su dolu bir kazanda kaynayan ipin içine ketren dikenli külü katılır. Uçuk yeşil denilen bir renk ortaya çıkar (Tuğrul, 2016).

Siyah (gara): Hasandağı çevresinde bulunan ve daş gara boya diye tanınan boyayıcı bir maddeden yapılır (Derin, 2016).

Sarı: İpin bağ yaprağı ve sarı saman ile birlikte kaynatılmasından elde edilir (Doğruer, 2016).

Kırmızı: İp palamut kabuğu (pelit) ve şap ile birlikte bir gün boyunca kaynatıldıktan sonra içine kırmızı renkli sentetik boya katılır ve ipler kırmızı bir görünüm alıncaya kadar yeniden kaynatılır. İkinci bir yöntemle ise ceviz yaprağı ve ceviz tetiri (yeşil cevizin dış kabuğu) bir arada kaynatıldıktan sonra üzerine kırmızı renkli sentetik boya (paket boya) ilave edilir ve tekrar kaynatılır (Doğruer, 2016).

Yeşil: Su dolu bir kazanda kaynayan ipin içine cevt katılır. Kaynamakta olan karışıma yeşil renk sentetik boya ilave edilir. Yeniden bir süre daha kaynatılır. İkinci bir yöntemle ise ipin içine bağ yaprağı ve şap katılır. Hepsi birlikte yeniden kaynatılır. Karışım içine yeşil renkli sentetik boya ilave edilerek tekrar kaynatılır (Doğruer, 2016).

Kirli beyaz: İpin yabani erik ve şap ile birlikte kaynatılmasıyla elde edilir (Doğruer, 2016)

Lacivert: İp şap ve sirke ile birlikte kaynatıldıktan sonra karışım içine lacivert renkli sentetik boya katılıp tekrar kaynatılır (Derin, 2016).

Taşpınar Dokumalarının Günümüzdeki Durumu

Taşpınar Dokumalarının günümüzdeki durumuna değinecek olursak dokumaların ham maddesi olan dokuma iplerinin renklendirilmesinde artık doğal boyadan çok sentetik boyaya yer verilmektedir. Sentetik boyanın doğal boyanın önüne geçmesi de dokumaların önemini ve değerini kaybetmesine neden olmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda değerini ve önemini kaybetme nedenlerini sıralamak gerekirse;

Dokuyucuların dokumalarını pazarlayacak Pazar alanlarının olmaması

Dokumaların yeterince ilgi görmemesi

El yapımı ürünlerin hakettiği maddi ve manevi değeri görmemesi

Organize sanayi ve iş imkanının artması

Dokumaların malzemelerinde hazır malzeme kullanımı

İplerin renklendirilmesinde kimyasal boyar maddelerin kullanılması

Yeni nesilin el sanatlarımıza gereken önemi vermemesi

El sanatlarımızı yaşatma çalışmalarında yeterli bilgi ve deneyime sahip olmayan kişilerin ürünleri temsil etme çabaları

El sanatlarının değer ve öneminin yeterince kavranamaması

Dokumaların kalitesinde bozulmaların olması gibi birçok nedeni vardır.

Dokumalar üzerine yapılan proje ve çalışmalarda da gereken ilgi ve öneminin üzerinde durulmaması

Bu sebeplere baktığımızda özellikle de dokuyucuların hazır malzeme kullanması en çok zarar verici etken olmuştur. Özellikle de sentetik boyarmadde kullanımı dokumaların değerini gerçek değerinin çok altında bir değere Pazar bulmasına neden olmaktadır. Bu da dokuyucuda dokuma isteğini azaltmaktadır.

Organize sanayinin gelişmesi de ayrı bir önemli etken olmaktadır. Taşpınar kasabasının organize sanayi bölgesine yakın olması da dokuma sanatının önemini yitirmesinde ayrı bir faktördür. Dokumacı kadınlara göre asgari ücret, sigorta, ulaşım ve yemek ihtiyaçlarının organize sanayi bölgesinde işverenler tarafından karşılanması evde halı dokumaktan daha cazip gelmektedir. Çünkü ortalama bir ayda halıdan elde ettiği gelirden çok fazla olması, az emek istemesi, evin temiz kalması gibi sebeplerden dolayı dokumacı bayanların büyük bir bölümü dokumadan ziyade organize sanayide çalışmayı tercih etmektedir.

Dokumaların tanıtılmasında ve pazarlanmasında yeterince bilgi sahibi olmayan kişilerin yer alması da önemli bir diğer sebeplerdendir. Genellikle fuar sempozyum ve Pazar alanlarında bilgi sahibi olmayan ve sırf reklam amaçlı bireylerin yer alması da Taşpınar dokumalarının önemini yitirmesinde etkili olmaktadır.

Dokumaların tarihçesi, kullanılan malzemeler, malzemelerde kalite, kullanılan boyar maddelerin seçiminde daha dikkatli olmak Taşpınar halılarının eski önemini kazanmasında önemli bir rol oynayacaktır. Özellikle Taşpınar kasabası ve çevresinde yetişen ve eskiden boyamakta kullanılan bitkilerin toplanarak

kurutulması ve saklanması ile ilgili bilgi paylaşımı yapılmalı, toplanan ürünlerin iplerin renklendirilmesinde kullanarak dokumaların aslında olduğu gibi doğal boyayla yeniden özleştirilmesi de önemlidir.

Bilinmelidir ki doğal boya ile yapılmış el emeği dokumalar hem ekonomiye hem de ailenin gelirine büyük destek vermektedir. Ancak sentetik boya ile yapılan ürünlerde dokumalar değerini kaybetme buda el emeğinin değerinin karşılığını vermemektedir.

SONUÇ

Taşpınar dokumaları genellikle yastık, minder, seccade, çeyrek, taban ve kelle halısı olarak sınıflandırılmakta olup, dokumaların genelinde ya Civil yada Ak göbek olarak bilinen göbek kompozisyonları kullanılmaktadır. Günümüz Taşpınar dokuma örneklerine bakıldığında genellikle taban, çeyrek, yastık, minder hatta yeni özgün desenli çanta modellerine de rastlanmaktadır.

Kullanılan malzeme de elde eğrilmiş ve hazırlanmış yün ipi yerine daha hazır ip kullanılmaktadır. Doğal boyamanın yerini sentetik boyalar almış durumdadır. Tabi bu durum tüm dokumalar için geçerli değildir. Bazı dokuyucular ürünlerinin tamamını doğal boyalı yaparken bazıları ise sentetik boyalı iplerle dokumaktadır. Hatta bazıları her ikisinde dokumalarında kullanmaktadır.

Genel olarak bilinir ki el sanatı ürünlerimiz gün geçtikçe değerini kaybetmektedir. Bunun nedenleri arasında malzeme değişikliği, talep, gelişen teknoloji, el emeğinin karşılığını alamaması gibi sebeplerdir.

Taşpınar dokumalarının da daha önce belirttiğimiz nedenlerden dolayı eski değerini yitirdiği ve hatta kaybolmaya yüz tutmuş el sanatı ürünlerimiz arasında olduğu da iddia edilebilir bir durumdadır. Özellikle alanında yeterli bilgiye sahip olmayan kişilerin yönlendirme çabaları da bu nedenler arasında yer almaktadır.

Bu nedenle biz eğitimciler ve el sanatları kuruluşları öncelikle el sanatları üzerine çalışmalar yapmalı, bu alanda bilgi ve deneyim sahibi kişilere yer verilmeli, el sanatlarını yaşatma adına halkı bilinçlendirme kursları, seminerler, sempozyum ve bilimsel çalışmalar yapmaları gerekmektedir. El sanatları bir milletin vazgeçilmez mirasları olup nesilden nesile aktarılmış en zengin örneklerimizdir. Bu nedenle el sanatlarımıza gereken önem ve çalışma gayreti içinde olmak bizlerin en önemli görevleri arasındadır.

KAYNAKLAR

Arık, R., “Manzaralı Halılar”, Iı. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1983

Aslanapa Oktay, Türk Halı Sanatı, İst. 1972,

Deniz, Bekir, (1994). “Geçmişten Günümüze Aksaray Halıları”. Aksaray Cemaleddin’i Aksaray Sempozyumu Bildirileri. Aksaray, Vakfı Yayınları No:3. Aksaray.

Kaya, Erdoğan, On Bin Yıllık Tarihi Kent Aksaray, Yeni Aksaray Basın Yayını, 2009

Konyalı, İ. H., A. G. E., S. 2088-2103.

DENİZ, Bekir, Türk Dünyasından Halil Açıkğöz’e Armağan, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2013

Yetkin Ş., G. Samuk., “Tarihte Uşak Halıları”, Kaynaklar, 1984,

Öztürk İ, “El Halıcılığı Ve Bitkisel Boyanmacılıkta Bölgesel Bir Örnek”, Folklor Ve Etnoğrafya Araştırmaları-1985, İst. 1985.

İnternet Kaynakları

<http://www.taspınar.bel.tr/>, 24 Şubat 2017

Sözlü Görüşmeler

Derin ,Nuran, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1968, 27 yıllık halı ustası)

Katman Neşe, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1966, 28 yıllık halı ustası)

Onak Kezban, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1952, 30 yıllık halı ustası)

İpek, Ayten, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1968, 28 yıllık halı ustası)

İpek Asuman, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1960, 35 yıllık halı ustası)

Fetik, Yeter Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1974, 23 yıllık halı ustası)

Yavuz, Nilüfer, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1975, 18 yıllık halı ustası)

Gevenç, Bahar, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1965, 24 yıllık halı ustası)

Doğruer, Döndü, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1980, 20 yıllık halı ustası)

Doğruer, Fadimana, Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1973, 26 yıllık halı ustası)

Tav, Meryem Sözlü Görüşme, (Doğum tarihi: 1981, 22 yıllık halı ustası)

Tuğrul, Meryem, Taşpınar Kasabası, Aksaray, 1967, 32 yıllık halı ustası